

Szepesi Andrea

A 20 éves kecskeméti Szórákaténusz Játékmúzeum játékkészítő és kézműves műhelye

1. A Szórákaténusz műhelyfoglalkozásainak kezdetei, a kezdeményezés irányelvei

A 70-es évek Magyarországon forradalmi hullámként terjedt el az azóta „táncház-mozgalomként” emlegetett kezdeményezés, mely során fiatal népművelők, pedagógusok, nép- és iparművészek segítségével több évtizedes „Csipkerózsika-álomból” éledtek fel a népművészet, a népi kismesterségek különböző területei. Művelődési házak, gyermek- és ifjúsági táborok „játsszóházaiban” az érdeklődők maguk is kipróbálhatták ezeket a feledésnek ítélt tevékenységeket s ezzel kicsit új szemmel nézhetek arra az életformára, melyben az ember szoros közelségben élt a természettel és környezetének, hétköznapi életének minősége nagyban függött attól, hogy milyenné alakította saját magának. Ezek közül a lelkes tanítók közül egy házaspár – Nagy Mária és Vidák István – falujáró „tanulmányútjaik”, táboros-szakkörös tanító éveik után az éppen újonnan létrejött Szórákaténusz műhelyében kezdték meg a népi kismesterségeken alapuló játékkészítés, valamint – az országban elsőként – a nemezkészítés mesterségének meghonosítását.

Ezek a tevékenységek a mai napig nem csökkenő népszerűséggel szerepelnek foglalkozásaink sorában, hiszen a természetes anyagok ma is reneszánszukat élik hétköznapi életünkben.

A természeti környezetben való létezésünk ugyan meglehetősen megváltozott a civilizálódás következtében. A természethez fűződő viszony egészen más formákat ölt, mint annál az embernél, aki nap mint nap együtt élt a földdel, a növényekkel, állatokkal. Akinek kisgyermke van, vagy gyermekekkel foglalkozik, naponta tapasztalhatja, hogy egy-egy kavics, egy falevél, virág, vagy faág játékká válik kezükben. Barátaik az állatok. Igen, a gyermekeket az emberiség emlékezetének tekinthetjük. A foglalkozásokon, ha ko-

rábban nem is vettek kezükbe nádat, agyagot vagy gyapjút, nem tudatosan, de megélik azt a bizalmas viszonyt, ami valaha embert és természetet oly szorosan összekötötte. S miközben egy egyszerű játékot készítenek, s valamely mesterség fogásait próbálgatják, megtanulják, hogy környezetüket maguk is alakíthatják, s nem kell kiszolgáltatottá válniuk a készet, a sorozatban gyártott termékeket kínáló világtól. Munkánknak nem az egyetlen kritériuma, hogy az illető alapanyag természetben megtalálható legyen. Hiszen a természetes anyagokból napjainkban piacra készített termékeknel is észrevehető egyfajta konfekcionálódás, a minőségben és funkcióban is a végletek felé való eltolódás. Igyekszünk a gyermekeknek a tanított technikákkal lehetőséget adni a kezükbe, mely során képesek lesznek önállóan alkotni és próbáljuk megéreztetni velük, hogy nem kell a gyári termék tökéletességére törekedniük és jó, ha az anyag jellegzetességei, netán saját kezük nyoma is rajta marad tárgyaikon. Mert ettől válnak ezek a munkák egyedivé, s ettől válik a gyermekek számára is oly értékké. Nem tagadjuk, hogy ezek a gyermekmunkák sokszor nem időtállóak. (Bár ellentmondani látszik az a tény, hogy aki mélyebben megismerkedik egy-egy mesterség fortélyáival, az megtanulhat sok olyan eljárást, amivel régen az adott körülmények között hosszú életűvé tehetek egy munkadarabot.) Legnagyobb örömet maga a tárgy elkészítése okozza annak a gyermeknek, aki mindeközben saját képességeinek határát tapogatja, és megszerzi azt a bizalmat, ami a következő alkalommal még jobban erősíti annak a tudatában, hogy ő is képes valamit létrehozni, alkotni. Mindezen elmondottakhoz hozzájárul az a többlet, hogy – hétvégéken és iskolai szünidőben – a gyermekek szüleikkel, nagyszüleikkel együtt szerezhetnek közös élményeket a foglalkozások során. Kiemelten fontos számunkra, hogy ilyen módon részesei lehetünk a gyermekeknek oly fontos érzelmi kapcsolatok minőségének javításában.

2. A múzeumi gyermekfoglalkozások rendje

A foglalkozások szervezésénél többféle szempontot veszünk alapul. Elsősorban azt, hogy honnan, illetve csoportosan vagy családosan érkeznek a látogatóink. Igyekszünk évről évre felmérni,

milyen céllal hozzák a szülők, pedagógusok a gyermekeket hozzánk. Tapasztalataink szerint leggyakrabban a szabadidő, vagy a kirándulás hasznos eltöltése áll szándékuk középpontjában. Így egy hétköznap délelőtti, délutáni – a májusi, júniusi kirándulási szezonban hétfő kivételével minden hétköznap –, illetve a hétvége áll rendelkezésére azon csoportok látogatására, amelyek egy alkalomra és az említett céllal hozzák a gyermekeket hozzánk. Szintén a hétvégék azok, melyek teret adnak a gyermekek szüleikkel, nagyszüleikkel való együttes játékára, munkálkodására. Egyik legnépszerűbb foglalkozás-sorozat ilyen téren az Aprók tánca, mely szinte a kezdetektől működik a Szórákaténuszban, és mely magában foglal több olyan tevékenységet, ami a kisgyermek életkori sajátosságainak, szükségleteinek megfelel, így a közös zenélést, mondókázást, táncot, egyszerű kézműveskedést is. Itt szeretném megemlíteni azt is, hogy a foglalkozások szervező elvei között szerepet játszanak az évkör ünnepei, jeles napjai. Leginkább az Aprók tánca az, amely leghübben követi nemcsak a naptári ünnepeket, hanem a régi paraszti életforma azon mozzanatait is, amelyek az évszakok változásával, az állatok tartásával, növények termesztésével kapcsolatosak.

3. Állandó csoportok, a műhelymunka újabb törekvései

A Szórákaténusz húsz éve során szakkörök, egyéb állandó csoportok tevékenykedtek a műhelyben. E kísérleti csoportok működését az a cél vezérelte, hogy kipróbáltassék minden olyan kezdeményezés, pedagógiai program, ami – minél szélesebben értelmezve a játék és a kreativitás fogalmát – a gyermek egész személyiségének fejlesztését tűzi ki célul.

A játékkészítő és kézműves foglalkozások számos pedagógusban felkeltették az érdeklődést az iránt, vajon az óvodai, iskolai nevelő-, oktatómunka milyen területeken érintkezhet azokkal a lehetőségekkel, amit egy kézművesműhellyel is rendelkező játékmúzeum nyújthat a gyermekeknek. E felismerésből született meg az a gondolat, hogy kísérletet tegyünk foglalkozásaink óvodás életbe, iskolai órarendbe való beépítésére. Ehhez találtunk partne-

reket azokban a pedagógus kollégákban, akik munkájuk során élni kívántak ezzel a lehetőséggel. Példának említeném azt a Zsolnay-program szerint tanuló osztályt, akik a technika órák tematikájába építették be a játékkészítő foglalkozásokat (vezetőjük Nagy Mária volt), vagy azokat a logopédiai csoportokat, amelyek pedagógusa a manuális tevékenységek és a beszédfejlődés kapcsolását tekintette fejlesztő munkája egyik színteréül. (E foglalkozásokat Homokiné Bibor Anna kollégánom és jómagam vezettük.) A közösségteremtés, a szűkebb-tágabb természeti és társadalmi tér felfedezését – a kultúra, a tudomány, az életmód területén – tűzte ki célul Váczi Mária és Homokiné Bibor Anna negyedik osztályos gyermekekkel folytatott foglalkozássorozatán.

Az utóbbi egy-két évben újragondoltuk a játékműhely további lehetőségeit az összes felmerült igény és eddigi tapasztalataink alapján. Világosan látjuk napjainkban azt az értékkeresést, ami az óvodák, iskolák oktató és nevelőmunkájában is érezhető, hiszen változóban van az oktatási rendszer, a pedagógusoknak sok új problémával kell megküzdeniük, sokan keresnek fogódzókat ahhoz a még mindig sok kötöttség mellett bontakozó szabadsághoz, ami érint oktatási módszert, témát, eszközt egyaránt. Igyekszünk továbbá képviselni azt a szemléletet, mely szerint mindennek, amit a gyermekkel megismertetünk, minden, amit a gyermek elé tárunk, alkalmazkodnia kell a gyermekek valós életkori sajátosságaihoz, igényeihez.

Úgy gondoljuk, nekünk, múzeumpedagógusoknak feladatunk, hogy a pedagógusokat érintetté próbáljuk tenni abban, hogy az általunk nyújtottakkal éljenek sajátos feladataik megvalósításában. S miután ma sok közművelődési intézmény is szervez kézműves foglalkozásokat, „játésházakat”, egyéb szabadidős gyermekprogramot, úgy érezzük, a jövő lehetősége számunkra abban áll, hogy ha foglalkozásainkat – a megkezdett úton járva – egyre inkább belső sajátosságainkra építve szervezzük, miszerint az intézmény múzeum és műhely együttese és közösen képvisel olyan értékeket, amelyeknek megjelenítése különböző formában – kiállítás, gyermekfoglalkozás – történik.

Ezek alapján kolléganőmmel, Homokiné Bibor Annával közösen négy témában foglalkozássorozatot dolgoztuk ki, melyek egy-egy téma köré rendezik a tervezett tevékenységeket. Ezeken a foglalkozásokon igyekszünk a lehetőségekhez képest beépíteni a múzeumi gyűjteménnyel való ismerkedést a témának megfelelően, ennek azonban súlyos korlátot szabnak a műtárgyvédelmi szempontok. (Megoldást jelenthet a későbbiekben duplumdarabok készíttetése, melynek megvalósítása azonban komoly anyagi igényeket támaszt.) A foglalkozások sorozatjellege egyfajta folytonosságot biztosít, 5–5 alkalomra szóló terjedelme pedig lehetőséget nyújt arra, hogy minél több csoport lehessen résztvevője.

Mindegyik sorozatnál legszélesebb értelemben a játékot, játszást tartjuk a legfontosabbnak, így az egyes témák a legkülönbébb játékfajtákban jelennek meg – ide sorolva a mozgásos, ügyességi, szellemi játékokat, valamint a játékkészítést is. A foglalkozások 1,5–2 órásak. Ez csak úgy bírható akár egy óvodásnak, akár egy iskolásnak, ha egy egészséges ritmus szerint megmozgatjuk a gyermeki személyiség testi, lelki, intellektuális szféráit egyaránt. Magyarul szólva, sosem ülünk két órán keresztül az asztal mellett, a tevékenységeket több érzékszervre hatóan tervezzük, kiváló segítők a társművészetek (zene, tánc, irodalom, képzőművészetek), melyekből mindig az adott témához illeszkedően merítünk.

Ismételten kiemelném a már korábban említett szempontot, miszerint az egyes témák megfogalmazása, feldolgozási módja erősen függ az adott csoport életkorától.

Röviden összefoglalnám e sorozatok négy témáját:

1. Játék a művészetekben

Régészeti leletek, képzőművészeti alkotások, múzeumi műtárgyak adják a foglalkozások „lelkét”, ezeket diákon, illetve élőben láthatják a gyermekek. Az öt alkalom folyamán sor kerül például Bruegel: *Gyermekjátékok* c. festményének feldolgozására, régészeti leletek alapján ókori játékok rekonstrukciójára, egyes képzőművészeti technikákkal való ismerkedésre, társasjáték-készítésre stb.

Ezek a foglalkozások a gyermekektől az időfogalom bizonyos mértékű fejlettségét igénylik, ezért 4. osztályosoknak, vagy ennél nagyobb iskolásoknak ajánljuk.

2. Agyagjátékok

Az agyaggal való bánás rendkívül sokrétűen alkalmazható az óvodai, illetve az iskolai oktatás-nevelés során, de beszerzése, használatának körülményei miatt a pedagógusok szívesebben folyamodnak „házon kívüli” lehetőségekhez. Az agyagozás során egy térbeli forma három dimenzióbeli, többszörös elmozdulása történik, a gyermekeknél hosszú időnek kell eltelnie, amíg a gyermekek eljutnak oda, hogy előre elképzelt alakot, tárgyat el tudjanak készíteni. Ha azt vesszük, hogy egy gyermek ezen az öt foglalkozáson találkozik az agyaggal, hiú ábránd azt a célt magunk elé tűzni, hogy megtanulhatja az agyagozás összes fortélyát. Sokkal fontosabb, hogy tapasztalatokat szerezzen az anyagról, az anyag alakíthatóságáról, maga jöjjön rá, hogyan tud ilyen vagy olyan formát, felületet kialakítani és lassan, lassan alakuljon egy olyan látásmód, mellyel a világot is szemlélni, ezáltal pedig megformálni is tudja.

A foglalkozásokon magát az agyagozást olyan játékok vezetik be, amelyek segítik a gyermekek eligazodását a térben, megtapasztalhatják általuk saját testi arányaikat, testfelépítésüket, viszonyukat a térhez, gyakoroltatják a térbeli kiterjedések, az irányok és az előbb felsoroltak fogalom- és kifejezésrendszerét. Óvodásoknak, iskolásoknak egyaránt ajánljuk e sorozatot.

3. Hang-játék

A foglalkozások során játszunk a környező világ hangjaival, a zenei hangokkal és elemeikkel (hangerő, hangszín, hangmagasság...). A gyermekek ismerkednek különböző hangszerekkel és maguk is készíthetnek egyszerű hangszereket, zajkeltő eszközöket. Óvodásoknak, iskolásoknak ajánljuk.

4. Nagyszüleink játéka

Elmúlt századok népi és polgári játékaival, a gyermekélet mindennapjairól kapnak ízelítőt a gyermekek. A kort idéző meséken,

énekeken, játékokon, valamint a játékmúzeum gazdag gyűjteményét képező korabeli játéktárgyak alapján készülő gyermeki alkotásokon keresztül mesélünk a régi időről. Óvodásoknak és iskolásoknak egyaránt ajánljuk.

Röviden szólnom kell arról, hogy – miután a műhelyprogramok leginkább az óvodás és a kisiskolás korosztály által a leglátogatottabbak – fontosnak tartanánk az idősebb korosztály bevonását is. Napjaink jellegzetessége, hogy a játékot, a játszást elsősorban a kisgyermekek „kortüneteként”, tehát egy bizonyos életkor múltó szélsőeként tekintik. Mindannyian, akik gyermekekkel foglalkozunk, sokat tehetünk annak érdekében, hogy a játék visszakapja méltó helyét az emberi életben, és tartozzon hozzá bárki hétköznapijához, ünnepeihez, függetlenül attól, hogy idős vagy fiatal. Távolsági célunk olyan foglalkozások, múzeumi órák megtervezése, ami az idősebb iskolás korosztályt, esetleg a középiskolásokat céloznák meg.

Évek óta tart a kapcsolatunk a Kecskeméti Tanítóképző Főiskolával és időnként változó formában, de bekapcsolódunk a hallgatók képzésébe játékkészítés, kézművesség témakörökkel. Úgy gondoljuk, a pedagógusképzésben nemcsak azért lehet szerepe ezeknek a területeknek, mert ezek azután továbbadhatók a gyermekeknek (persze már ennek is óriási a jelentősége), hanem mert magának a leendő pedagógusok személyiségfejlesztésében fontos feladatokat érinthetnek.

Igyekszünk segítséget nyújtani azoknak a pedagógusoknak is, akik szívesen alkalmaznák a nálunk tanultakat munkájukban, külön igény szerint így pedagóguscsoportokat is fogadunk. E területen említeném azt a 60 órás akkreditált Játszóház-vezetői tanfolyamot, amely a munkánkat segítő Szórákaténusz Európai Játékközpont Alapítvány szervezésében valósulhat meg évenként.

Szeretnénk folytatni azt az évekkel ezelőtt elkezdett „Szórákaténusz Baráti Köre” című sorozatot, melyben felnőtteknek szóló előadások, játékestek szerepelnek majd.

Terveink azonban túlnőtték a jelenlegi anyagi, munkaerőbeli, épületi körülményeket, így a fentebb felvázolt szakmai feladatokat más, a ház jövőjét illető kérdések megoldása egészíti ki.